

ABRUZZO

HET GROENE HART VAN ITALIË

INGRID PAARDEKOOPEER

Sulmona • L'Aquila • Transumanza • Gran Sasso • Escher • Scanno • Ovindoli • Guardiagrele • Pecorino • Trabocchi • Campotosto • Gran Sasso • Genzia • Majella • Confetti • Safraan • Pescara • Ricotta • Teramo • Castel del Monte • Pietracamela • Celestinus V • Civitella del Tronto • Arrosticini • Corfinio

INLEIDING

HET GROENE HART VAN ITALIË

Het wapen van Abruzzo (wit, groen en blauw) reflecteert precies het landschap van de regio: wit staat voor de besneeuwde bergtoppen in het westen. Groen weerspiegelt de bosrijke bergkloten in de bergen en de heuvels met wijnvelden en olijfgaarden ten oosten van de bergen. En tot slot is het blauw een weergave van de langgerekte kust langs de helder blauwe Adriatische zee. Niet voor niets noemt de regio zichzelf de groene regio van Europa: met drie nationale en één

regionaal park is het eigenlijk één groot natuurpark met stadjes en dorpjes erin. De bergen huisvesten schitterende en zeldzame dieren en planten. Op de hellingen bevinden zich populaire skigebieden en paden voor wandelaars, mountainbikers en ruiters. Eeuwenoude machtig brede, kilometerslange paden lopen van de bergen in Abruzzo naar de kustvlakte van Puglia: het zijn de routes van de seizoenstrek van schapen met hun herders, die twee keer per jaar plaats vond, de

transumanza. De grote hoeveelheid kastelen en bergdorpjes weerspiegelt duizenden jaren van geschiedenis. En in de indrukwekkende abdijen, stille kerken en afgelegen kluizenaarsoorden is de eeuwenlange religieuze toewijding voelbaar. De mensen zijn er gastvrij, respectvol en trots op de schoonheid, geschiedenis en keuken van hun regio. En terecht.

ABRUZZO OF DE ABRUZZEN?

Is het nou Abruzzo of de Abruzzen? Het geografische gebied dat wij tegenwoordig kennen als Abruzzo heeft in de geschiedenis verschillende namen

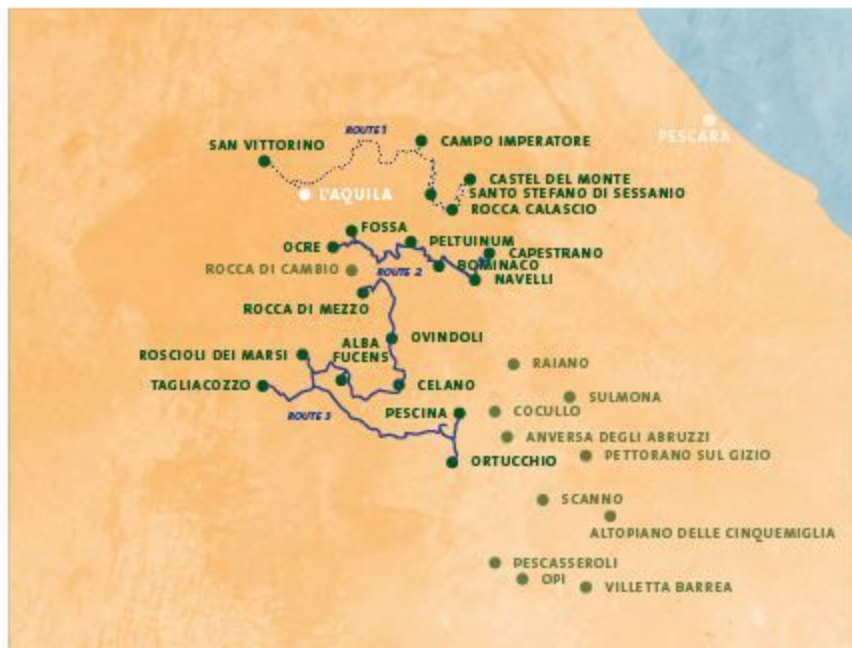
gehad. In de zeventiende eeuw werd het gebied opgedeeld in drie provincies: Abruzzo Ulteriore I, Abruzzo Ulteriore II en Abruzzo Citeriore. Daarbij moeten de benamingen ulteriore (verder weg gelegen) en citeriore (dichterbij gelegen) gezien worden vanuit Napels, in die tijd het machtscentrum. Deze indeling verklaart waarom de regio ook wel de Abruzzen genoemd wordt of in het Italiaans gli Abruzzi, een naam die we nog steeds tegenkomen in plaatsnamen als Anversa degli Abruzzi. In het Italiaans wordt de streek tegenwoordig echter alleen nog maar aangeduid met het enkelvoudige Abruzzo.

HOOFDSTUK II

NOORD EN WEST L'AQUILA

In de provincie l'Aquila zijn maar liefst vier parken te vinden. In het noorden het Parco Nazionale del Gran Sasso e Monti della Laga. Ten zuiden van de stad l'Aquila het Parco Naturale Regionale Sirente Velino. Aan de oostkant vinden we het Parco Nazionale della Majella en in het zuiden het Parco Nazionale dell'Abruzzo, Lazio e Molise, vaak afgekort als PNALM. Niet voor niets wordt de snelweg die dwars door de provincie loopt de Strada dei Parchi, de Weg van de Parken, genoemd. Het komt er eigenlijk op neer dat de hele provincie l'Aquila één groot natuurpark is, waar ook nog eens prachtige dorpen en stadjes te vinden zijn.

ROUTE 1 – L'AQUILA STAD EN DE GRAN SASSO

In de nacht van 5 op 6 april 2009 om 3.32 uur werd de stad L'Aquila en de wijde omgeving getroffen door een aardbeving met een sterkte van 6,3 op de schaal van Richter. Er kwamen 309 mensen om het leven en meer dan 70.000 duizend mensen raakten dakloos. Naast het enorme menselijke leed waren er ook grote economische en culturele verliezen. Ondanks beloften van de politiek kwam de wederopbouw moeizaam op gang. Nog steeds wonen er mensen in tijdelijke opvang. Restauraties zijn inmiddels wel in volle gang, maar kunnen nog jaren duren. Ter vergelijking: de wederopbouw van Assisi na de aardbeving in 1997 duurde vijftien jaar. De recente aardbevingen in het grensgebied tussen Umbria, Le Marche en Abruzzo in 2016 en de hevige sneeuwval in de winter van 2016-2017 hebben de wederopbouw echter geen goed gedaan.

In dit hoofdstuk worden de bezienswaardigheden in het getroffen gebied beschreven die nog of weer te zien zijn. Daarnaast krijgen ook enkele monumenten die nog 'in restaura' zijn een eervolle vermelding, in de hoop dat de toeristen weer terugkeren, zodra dat weer mogelijk is.

beroemde kunstenaars werkten, zoals de beeldhouwer Cosima Fanzago en de schilder Tanzio da Varallo en Abruzzese kunstenaars als Norberto Cicco (marmer) en Santo di Rocco (gietijzer). Dit is ook de plaats waar Ferdinando

Mosca, de maker van het plafond van de San Bernardino in L'Aquila, werd geboren. De **Piazza del Municipio** is het hart van de stad. Prominent aanwezig is het gemeentehuis met de klokkentoren. Daarnaast staat het Palazzo del Governatore, op de hoek waarvan het wapen van de Spaanse Habsburgers prijkt. Aan de overkant van het palazzo staat het voormalig klooster van Santa Scholastica, dat nu een museum van kantklossen en handwerken huisvest. Symbool van de stad en absoluut hoogtepunt is de **Basilica di Santa Maria del Colle**. De hooggelegen

kerk is bereikbaar via een trap, waarlangs overigens de Chiesa della Confraternità della Morte ligt, een kerk die helaas zelden open is. De basilica is van oorsprong uit de elfde eeuw, maar heeft in de loop der jaren vele veranderingen ondergaan. Binnen zien we een middenschip en maar liefst vier zijbeuken. Het meest opvallend is echter het houten cassettenplafond, bewerkt met goud, ontworpen door Carlo Sabatini en gerealiseerd tussen 1670 en 1682. In combinatie met het enorme pijporgel en het rijk bewerkte houten spreekgestoelte geeft het geheel een overweldigende indruk. In de linkerzijbeuk heeft de kapel van het Sacrament een smeedijzeren hek, gemaakt door de lokale kunstenaars Santo en Ilario Di Rocco. De doopkapel bij de ingang wordt overigens door soortgelijk smeedijzerwerk omsloten. In de rechterzijbeuk staat boven het altaar een houten polychrome beeld van de 'Madonna op de troon met Kind' uit de elfde eeuw.

Vanuit Pescocostanzo gaan we naar Pacentro. Dat kan over de SS84 of over de Via sopra la Pianura, die naar Cansano leidt. Op die route komen we langs de **Bosco di Sant'Antonio**, een heerlijk bos met monumentale bomen. Er zijn bewegwijzerde wandelpaden, aan het begin staan picknicktafels en er is een barretje. In de herfst zijn de kleuren er magnifiek.

PACENTRO (BPB *)

We gaan via Cansano verder naar Pacentro. Vanuit Cansano kun je eventueel nog een bezoek brengen aan Campo di Giove (@), een toeristische uitvalsbasis voor tal van excursies in de Majella.

Pacentro is een middeleeuwse stad, die teruggaat tot de negende eeuw. Ze ligt op 630 meter hoogte tegen de westelijke heuvels van de Majella aan en telt ongeveer 1300 inwoners. Van verre springen de drie torens van het **Castello Caldora** (ook Cantelmo genoemd) in het oog. Dat kasteel is gebouwd vanwege de strategische positie van de stad aan de doorgaande route via de Passo San Leonardo richting Pescara. Het kasteel is achtereenvolgens in bezit geweest van de families Cantelmo, Caldora, Orsini, Colonna en Barberini. Iets onder het kasteel staat de **Chiesa di Santa Maria Maggiore** (of ook della Misericordia) uit de vijftiende eeuw, met een smalle klokkentoren en een elegant portaal. De kerk staat aan de **Piazza del Popolo**, een knus pleintje met terrasjes, barretjes en een prachtig uitzicht.

Dat maakt het stadje zo prettig om doorheen te lopen: steegjes, doorkijkjes, pleintjes. De stad viert ook veel. Bijna elk heiligenfeest wordt aangegrepen voor een feest, al dan niet met een processie, georganiseerd door de vele confraternità, broederschappen, die de stad nog rijk is. In de Santa Maria Maggiore hangt het jaarprogramma. Ooit had de stad veel inwoners. De wijken hadden zelfs hun eigen wapen, te zien op de gevel van de culturele vereniging aan de Via Santa Maria Maggiore 36. Maar na de Tweede Wereldoorlog zijn vele mensen, zoals in vele plaatsjes in centraal-zuid Italië, geëmigreerd naar de USA, Zuid-Amerika en Australië. De meest bekende emigranten zijn Gaetano Ciccone en Michelina di Iulio, de grootouders van popster Madonna. ■

ROUTE 2 – LANGS DE AVENTINO EN DE SANGRO

Voor enkele bezienswaardigheden (en restaurants en lokale producten) in dit gebied is een kortingskaart te krijgen. Deze Sangro-Aventinocard is gratis te krijgen bij een eerste bezoek aan een van de aanbieders of via een makkelijk te downloaden app. Zie www.sangroaventinoturismo.it (ook in Engels).

GUARDIAGRELE (BPPB *)

De oorsprong van het hooggelegen stadje Guardagrele is onzeker. Een verklaring van de naam zou zijn, dat de bevolking van het plaatsje Grele bij barbaarse invallen op een veiligere heuvel, een 'guardia', is gaan wonen. De stad wordt in ieder geval voor het eerst vermeld in de tweede helft van de twaalfde eeuw.

In het verleden was het stadje bekend om zijn klokkengieters en ijzer- en zilversmeden. De bekendste was toch wel de zilversmid Nicola da Guardagrele (ca. 1385-1462),

die daarnaast ook schilder en beeldhouwer was. In heel Abruzzo en daarbuiten komen we werk van hem tegen. Bij de **Porta San Giovanni**, waar we de stad binnengaan, wordt de herinnering aan dat verleden van ijzersmeden levend gehouden. Aan de Via Roma komen we behalve goede restaurantjes (zoals Ristorante Santa Chiara) ook twee pasticcerie (patisserieën) tegen, die een andere traditie van de stad in ere houden: de Sise delle Monache.

PRODOTTI TIPICI: DE BORSTEN VAN NONNEN

Pikante verhalen in Abruzzo? Het tegendeel is waar. Het gaat juist om zoetigheid! 'Le Sise delle Monache' is de benaming die gegeven wordt aan een gebakje, dat beschouwd wordt als een van de specialiteiten van de stad Guardiagrele. Het is een zoete cake in de vorm van drie 'bobbels', bedekt met poedersuiker en gevuld met bakkersroom. Het verhaal gaat dat Giuseppe Palmerio het recept in de negentiende eeuw bedacht en dat het recept, en daarmee dus ook de originele smaak, daarna steeds van vader op zoon doorgegeven. Er zijn in Guardiagrele slechts twee patisserieën die ze maken. De oorsprong van de naam is waarschijnlijk te danken aan de orde van de Clarissen, die zoetigheden maakten ter ere van Sint Agata. Een creatievere en pikantere verklaring wordt ook wel gezocht in de gewoonte van nonnen om een zakdoekje tussen hun borsten te doen, om de vrouwelijke rondingen te verbergen. Het taartje wordt echter ook wel prozaischer 'Tre Monti' ('Drie Bergen') genoemd, refererend aan de drie bergtoppen van de Majella, die vanuit Guardiagrele te zien zijn.

